

Европейски съюз

СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ В РАЗВИТИЕТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

д-р Николай Попов

Съвсем основателно изтъкнати политици и анализатори определят като безспорна ролята на Европейския съюз в съвременната система на международните отношения. Въпреки затрудненията в посоката и начина на неговото развитие в последно време, Европейският съюз е глобална сила и със своите постижения влияе директно или индиректно върху развитието на останалите региони от планетата. Именно голямото значение на Европейския съюз при условията на глобализация предизвиква много изследователи да анализират неговото сегашно състояние и бъдещото развитие на Европа.

Позициите относно състоянието и перспективите на Европейския съюз са различни. В. Проданов класифицира различните типове възможно развитие на евроинтеграцията и се насочва към два вида класификация – песимистична и оптимистична, лява и дясна¹. Въз основа на различните схващания за Европейския съюз се очертават две крайности за неговата роля и за насоките на развитието му.

Едната крайност е съсредоточена върху негативите на Европейския съюз, върху демографската криза на “застаряваща” Европа², която предполага и силна социална система, натоварваща бюджетите на страните членки, върху неспособността за институционализирано преодоляване на интересите на националните държави в Европейския съюз, върху блокираното в политическо и икономическо отношение развитие в обстановката на динамичните глобализационни процеси, върху неяснотата относно географските граници на Европейския съюз и др.

Другата крайност възприема Европейския съюз като уникална и най-добра форма на управление в нашата съвременност, като

---

¹ Проданов, В., Глобализация и евроинтеграция. Balkans'21, 3/2003.//www.balkans21.org/

² Ленард, М., Защо Европа ще управлява XXI век. С., 2005, с. 86.

политическа и икономическа система от нов вид, която единствена успешно може да преодолее негативите на процесите на глобализация, като модела, съчетаващ социалната солидарност с либералната икономика и т. н.

Умерената гледна точка приема Европейския съюз, като признава негативите и проблемите на евроинтеграцията, но отчита и невероятните постижения на Европа за последните 50 години. Поддържането на своя гледна точка по различните измерения на европейската интеграция от отделните членки на Европейския съюз е израз на положителна тенденция в неговото развитие. Това не е слабост, а изразяване на сила, която показва, че структурите му са достатъчно здрави и устойчиви, за да се преодоляват различията в общия път. Разработените стотици общи критерии, правила и закони, които се възприемат от всички държави членки на Европейския съюз, са неговите сигурни стабилизиращи средства.

Не са малко основанията, свързани с надеждите за положително развитие на Европейския съюз. По отношение на икономическото измерение можем да посочим утвърждаването на еврото като глобална резервна валута, а това спомага за по-голям и ефикасен контрол върху по-нататъшното собствено икономическо развитие на Европейския съюз. В това отношение Р. Мъндел основателно твърди, че “Възходът на еврото може да се окаже един от най-важните феномени в международните финансови дела след превръщането на долара в господстваща валута”³. Благодарение на интеграцията и разширяването на Европейския съюз все повече нараства мащабът на неговата икономика, която предопределя силата и мощта му при другите измерения.

Както вече беше подчертано, едни от основните доводи на евроскептиците са: страхът от загубата на суверенитет от прехвърлянето на власт към Европейските институции и тяхната промяна; демографската криза; слабият икономически растеж и неяснотата относно географските граници на Европейския съюз. Според тях Европа е загубила водещата си роля за сметка на САЩ и Азия. Сблъсъкът между икономическа ефективност и социална солидарност предопределя невъзможността на Европа да се справи с предизвикателствата на динамичните икономически процеси. Силната социална ангажираност на страните в Европа, ранното пенсиониране и демографската криза ще определят позициите на Европа в новата глобалност. Освен всичко това може да се прояви и институционалната

---

³ Ленард, М., Защо Европа ще управлява XXI век. С., 2005, с. 89.

криза, която е следствие от отрицателните референдуми за европейска конституция във Франция и Холандия.

Европейската интеграция е минавала винаги през кризи, но днешната, според евраоскептиците, е по-силна и кръстопътна от всякога. Това е криза на модела и същността на механизмите на евроинтеграция и евроразширяване. Според песимистите опитът за изкуствено създаване на политически съюз на федерална основа е отхвърлен от европейските народи, а европейската идентичност е нереалистична, имайки предвид националистичните тенденции и интереси. Европа е протекционистка и антиглобализационно настроена и това води до неяснота относно модела и целта на интеграция.

Определянето на геополитическите граници на Европейския съюз също е един от основните проблеми, свързани с неговото по-нататъшно развитие. Критериите за тяхното уточняване поставят пред сериозно изпитание евроинтеграцията. Дали трябва да бъдат културно-исторически, географски, икономически, политически или други, не е без значение. Имайки предвид тенденцията за негативно отношение към разширяването на Европейския съюз сред някои от гражданите на страните членки, пред Съюза стои все по-остро въпросът за границите му. От друга страна, някои европейски държави, поставили като приоритет влизането си в Европейския съюз, са в деликатна ситуация. Като пример може да се посочи Турция. Промените към демократизиране са инициирани от желанието ѝ да влезе в Европейския съюз. Все още неизяснено е положението и в страни като Украйна и Грузия, които са явно евроориентирани, но за да следват една постоянна линия на политика, им е необходима "евромотивация". Всички тези дилеми при евентуално разширяване на Европейския съюз биха го поставили в ситуация на икономическа, културна и етническа хетерогенност, която може да предизвика големи вътрешни конфликти. При отказ от по-нататъшно разширяване Европейският съюз ще предизвика най-вероятно срив в демократичното им развитие и националистични прояви в страните около границите на Съюза.

Представителите на оптимистичните переспективи, въпреки че това разделение е условно, намират основание да твърдят, че Европейският съюз ще характеризира бъдещето на общественото развитие. М. Ленард твърди, че "Европа ще упражнява доминиращо политическо влияние през XXI век, защото тя е единственият политически проект в света, който е в състояние да обуздае ветровете на глобализацията."⁴ В тази насока еврооптимистите споменават ролята на Европейския съюз, който чрез привлекателността на своите постижения

---

⁴ Ленард, М., Защо Европа ще управлява XXI век. С., 2005, с. 8.

променя политическите и икономическите нагласи около себе си. Съвсем основателен пример в това отношение ни дава М. Ленард, като казва, че от първото кандидатстване за членство на Турция до днес тя е извървяла един много труден от историческа, традиционна и религиозна гледна точка път на промяна. Съвсем убедително е неговото твърдение, че “Тази революция стана възможна по една-единствена причина: турското желание за присъединяване към Европейския съюз.” В този смисъл авторът посочва Сърбия и Босна и определя политиката на Европейския съюз към тези страни не като заплахата от упражняване на мощ, а като заплахата от оттегляне на приятелство и перспектива за членство⁵.

В геополитическо отношение според еврооптимистите Европа ще бъде водещ субект в международните отношения. Причината за това се определя може би най-точно пак от М. Ленард. Един от основните доводи за водещата роля на Европа през XXI век според него е неговата “преобразуваща сила”. Европа преобразува без да налага. Зоната на европейското влияние е огромна и европейският проект преобразува тази зона като ѝ придава все повече “европейски стил на поведение.”⁶

Ролята на Европа в съвременния световен ред е особено важна за запазване на мира. Тя създава нова традиция на мислене за международните отношения, която някои изследователи наричат “изобретяване на мира”. Този нов европейски пацифизъм трябва да определя международните отношения в бъдеще. Променената от глобализацията и нейните предизвикателства международна среда обаче върна в арсенала на ангажираност на Европа заедно с финансовата помощ, дипломатическата подкрепа, санкциите и военната интервенция като инструмент за ангажираност. Еврооптимистите изтъкват много по-правилната и разнообразна позиция, заемана от Европейския съюз в геополитически план и липсата на припознаването му като враждебен от страна на останалия свят.

Съчетаването на европейския модел на социална солидарност с промените в икономиките си в съответствие с условията на икономическа глобализация показват правилния път за обществено развитие. Еврооптимистите по света се вдъхновяват от европейския модел и разгръщат клубове на неговите привърженици, опитвайки се да достигнат постиженията му. Това М. Ленард нарича регионален “ефект на доминото”.

Относно националистичните тенденции в Европа еврооптимистите отбелязват способността на Европейския съюз да укрепва националните идентичности, да ги признава и да се съобразява с тях. Третата гледна

⁵ Ленард, М., Защо Европа ще управлява XXI век. С., 2005, с. 61.

⁶ Ленард, М., Защо Европа ще управлява XXI век. С., 2005, с. 18.

точка относно перспективите за развитие на Европейския съюз, *реалистичната*, може да се определи като преплитане на позициите на оптимистите и песимистите. Безспорно е, че пред Европа има перспективи, свързани с нейното по-нататъшно развитие. Нейното бъдеще е полемика, която води своето начало не отскоро.

Реалистичната позиция набляга на успешната линия на интеграция и разширяване през повече от 50 години, водеща до проблеми, сблъсъци, кризи на модела и институциите и тяхното решаване. През своите периоди на разширяване и интеграция Европа е намерила отговори и решения на фундаментални не само европейски проблеми. Основните приноси на европейската интеграция са мирът, демокрацията и икономическият просперитет. Сегашното развитие на Европейския съюз наистина е на кръстопът. Дали борбата е между “леви” и “десни”, между определени страни и интереси, в крайна сметка е по-маловажно от самото институционализирано демократично решение на по-нататъшния модел и интензитет на интеграция и разширяване.

Въпросът за бъдещето на Европейския съюз при условията на глобализация е тясно свързан с решаването на вече установени конкретни проблеми. Един от тях е т. нар. “демократичен дефицит”. Неговата същност се изразява в това, че гражданите чувстват немалка липса на демократичност в Европейския съюз, намаляваща техния интерес към общоевропейските въпроси. Основната причина за това е недостатъчната информираност, ниската степен на познания за същността и функциите на Европейския съюз като политическа система, както и липсата на необходимата прозрачност на неговите действия. Именно тази своеобразна “пропаст” между Европейския съюз и неговите граждани се нарича “демократичен дефицит”. Освен това все още съществува изразено несъответствие между немалките правомощия на европейските институции и невъзможността на европейските граждани да участват при избирането и контролирането им.

Въпросът за по-нататъшното развитие на Европейския съюз като регионален израз на процеса на глобализация е официално поставен още в Декларацията за бъдещето на Европейския съюз, известна като “Декларация от Лааген“, приета от Европейския съюз в град Лааген на 15.12.2001 година. Основните ключови проблеми, които се поставят за решаване в декларацията, са: разделението на компетентностите; ролята на националните парламенти; опростяването на договорите и статутът на “Хартата на основните права” на гражданите на Европейския съюз. Посочените проблеми са тясно свързани с европейските граждани и техните основателни очаквания за един по-ефективен, по-демократичен

и прозрачен Европейски съюз. Те предопределят предизвикателствата пред по-нататъшното демократично развитие на Европейския съюз.

Декларацията за бъдещето на Европа се последва от свикване на специално събрание на 28.02.2002 г., което се определя като *Европейски конвент*, представляващ една от най-решителните стъпки за справедливо решаване на проблема за утвърждаване на по-голяма демократичност в работата на Европейския съюз. Конвентът за бъдещето на Европа разработва и представя *Проект на договор за създаване на Конституция за Европа*, обсъден на 4 октомври 2003 г. в Рим на *Междуправителствена конференция*, в която поради нейната изключително голяма важност за по-нататъшното развитие на Европейския съюз участват държавните глави и министър-председателите, както и външните министри на страните членки. Като наблюдатели участват и представителите на България, Румъния и Турция. Предложеният Проект за Договор за създаване на Конституцията на Европа се променя след продължителни дискусии, приключили на 29 октомври 2004 г., когато е подписан от всички страни членки на Европейския съюз.

Безспорно е, че европейската конституция има предопределящо значение за по-нататъшното развитие на Европейския съюз. Процесът за нейното ратифициране се оказва твърде сложен и труден. Сроктът за неговото извършване беше блокиран от гласовете “против“ във Франция и Холандия, мотивирани от определено социално и икономическо безпокойство в посочените страни членки на Европейския съюз. В това отношение може би е основателно твърдението на Улрих Бек и Антъни Гидънс в тяхното Отворено писмо за бъдещето на Европа, в което се казва: “Въпреки другите успехи Европейският съюз просто не работи достатъчно добре в икономическо отношение. Той има много по-ниски нива на растеж, отколкото САЩ, да не говорим за по-малко развитите страни като Индия и Китай.”

Отхвърлянето на европейската конституция е последвано от междуправителствената конференция, съставила Договор за реформа на ЕС, който да я замени. Новият договор има за цел създаването на възможност за ЕС да се справи с предизвикателства като разширяването и глобализацията, за да реализира своя потенциал. Отчетени са и очакванията на европейските граждани за повече демократичност. Като едни от основните проблеми пред ЕС са отбелязани климатичните промени, сигурността и устойчивото развитие. Договорът е подписан на 13 декември 2007 година в Лисабон. Задълбочаването на институционалната интеграция е възпрепятствано от отрицателния референдум в Ирландия, чрез който гражданите на страната отхвърлиха ратификацията на Лисабонския договор. Според повечето анализатори

това поставя под въпрос предвидените реформи. В тази връзка е убедително твърдението на П. Е. Митев, че “Европейският съюз се развива едновременно екстензивно и интензивно, чрез количествено разширяване и качествено уплътняване на вътрешните връзки”. Но, както казва авторът, опасенията, свързани с едната сфера, се пренасят в другата⁷. Проблемите с разширяването пораждаат проблеми по отношение на качествено уплътняване на вътрешните връзки.

Взаимовръзката между процесите на глобализация и евроинтеграция е изключително важно условие, предопределящо по-нататъшното развитие на Европейския съюз. Перспективите пред Европейския съюз са в пряка зависимост от процеса на глобализация. Особено внимание заслужава политиката на Съюза към събитията в съседните страни, свързана с осигуряването на необходимата сигурност и добросъседски взаимоотношения.

Днес особено голямо значение има и позицията на ЕС относно статута на Косово. Съвсем основателно С. Бараков отбелязва, че след края на Студената война “единствените фактори, които можеха реално да въздействат върху международните процеси, бяха САЩ, НАТО (където думата на Вашингтон е най-тежка) и Европейският съюз.” Авторът отбелязва и факта, че разпадането на СФРЮ “възриви не само тогавашната федерация, но и почти половинвековния европейски мир.”⁸ Едностранното обявяване на независимост не среща единна позиция от страна на Европейския съюз. Голяма част от страните признаха новата държава и с това предизвикаха реакция от страна на Сърбия и по отношение на перспективата и за членство в Съюза. Опасността от създаване на прецедент даде основания на други държави да не признаят Косово. Геостратегическото място на региона е от изключително значение за бъдещото развитие на Европа. Позицията на ЕС по отношение на обявената независимост е показателна за необходимостта от развитие на институционалната интеграция.

Европеизацията е част от глобализацията, която предначертава приемливи рамки на нейното по-нататъшно развитие. Според М. Ленард европеизацията очертава проекта на новото европейско столетие, което изисква:

- реформиране на европейските икономики и социални модели в съответствие с епохата на глобализация;
- налагане на европейски глас в света посредством външен министър и дипломатически корпус;

---

⁷ Митев, Петър-Емил. Парадокс е, че влизаме в Европа преди Хърватия. 28.09.2006. / <http://www.obshtestvo.net/?p=884/>

⁸ Бараков, С. “Велика Албания” или „Велико Косово”? А няма ли нещо по-разумно? Международна политика, книжка втора, 2007, с. 204.

- отваряне на европейските граници за контролирана миграция;
- продължаване на разширяването на Европейския съюз и приемане на политически мерки за преобразуване на новите съседи на Европа;

- по-нататъшно демократизиране на Европа чрез обявяване на петгодишен мораториум върху промяната на Договора и засилване ролята на националните парламенти⁹.

Европейският съюз прави решителни стъпки в това отношение. Неговите членки имат като основна задача съгласуване и кординиране на европейската ценностна система, на тяхната социална солидарност с различните измерения на глобализацията на цялата планета. Възможностите на Европейския съюз за оказване на влияние върху страните в негово съседство са големи. Нещо повече – европейският модел на развитие предлага привлекателни възможности и на другите, по-далечни страни като тези от Южна Африка, Индия, та дори и Китай, които, използвайки европейския модел, могат да укрепят своя просперитет и сигурност. Според А. Тофлър светът приема Европейската общност “като единствения модел за регионална организация.”¹⁰. Съвсем основателно в този смисъл У. Бек отбелязва, че “Европейският съюз е едно от най-могъщите стопански пространства в света. Той би бил в състояние да участва в определянето на правилата на световната търговия, да подпомага и налага въвеждането и спазването на социални и екологически критерии.”¹¹.

Последният период от време за ЕС се характеризира с приемането на България и Румъния за пълноправни членки на Съюза, с дебатите относно така наречените “източни предизвикателства” пред ЕС, а именно енергийната независимост и отношенията с Русия, с продължаване преговорите за приемане на Турция, с дебата за Договора от Лисабон и въобще за модела на развитие.

Всичко казано дотук дава основание да се смята, че при по-нататъшното глобализиране на света Европейският съюз ще се превръща във все по-влиятелен фактор в системата на международните отношения. Преодолявайки своите вътрешни различия, Съюзът създава модел не само за собственото си развитие в различните обществени сфери, но и за другите региони в света.

---

⁹ Ленард, М., Защо Европа ще управлява XXI век. С., 2005, с. 12-13.

¹⁰ Тофлър, А., Трусове във властта. Народна култура, С., 1996, с. 516.

¹¹ Бек, Улрих. Що е глобализация?, С., 2002, с. 151.